

تحلیل تأثیر گفتمان حقوق بشر بر تحقق امت واحده اسلامی؛ مروری بر مشترکات حقوقی و دینی

ابراهیم موسی‌زاده * استاد، گروه حقوق عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

e.mousazadeh@ut.ac.ir

علی‌اکبر داودی‌پور * دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، پردیس بین‌المللی خلیج

a.davoudipour@ut.ac.ir

فارس، دانشگاه تهران، قم، ایران. (نویسنده مسئول)

چکیده

بر اساس نصوص قرآن کریم، دیگر موازین اسلامی و اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تلاش برای تشکیل و تحقق امت واحده اسلامی یک آرمان برجسته دینی است. علی‌رغم تلاش‌های مختلف صورت گرفته در این راستا، بی‌گمان جوامع اسلامی فاصله قابل توجهی با نقطه مطلوب دارند. نظر به این امر، پرسش اصلی نوشتار حاضر این است که «چگونه می‌توان از گفتمان حقوق بشر برای تحقق امت واحده اسلامی یاری جست؟» اهم یافته‌های مقاله حاضر که با روش توصیفی تحلیلی و با تکیه بر مشترکات موجود میان موازین اسلامی و اصول حقوق بشری، همچون برادری، وحدت خانواده بشری، عدالت و کرامت انسانی، سامان یافته است، بدین شرح است که با توجه به وجود اصول، ارزش‌ها و هنجارهای مشترک میان حقوق بشر و آموزه‌های اسلامی، می‌توان با تکیه بر مشترکاتی همچون دعوت، تبلیغ، جدال احسن، هم‌زیستی مسالمت‌آمیز، برادری، تعامل، کرامت انسانی و عدالت، گام‌های موثری برای تحقق امت واحده اسلامی برداشت. گفتمان حقوق بشر با تقویت هویت مشترک و هم‌بستگی اجتماعی، می‌تواند به عنوان ابزاری مؤثر در جهت تحقق اهداف امت واحده اسلامی عمل کند. در نهایت، این تحقیق نشان داده است که هم‌سویی گفتمان حقوق بشر با آموزه‌های اسلامی، نه تنها امکان‌پذیر است، بلکه می‌تواند به ایجاد جامعه‌ای عادلانه و هم‌سو با اهداف دینی منجر شود.

واژگان کلیدی: امت واحده، حقوق بشر، خانواده بشری، برادری، عدالت، زبان مشترک.

در دنیای معاصر، گفتمان حقوق بشر به عنوان یکی از مباحث اصلی در عرصه‌های بین‌المللی مطرح شده و تأثیرات عمیقی بر سیاست‌ها، فرهنگ‌ها و هویت‌های جمعی جوامع مختلف گذاشته است. این گفتمان نه تنها به عنوان ابزاری قانونی و سیاسی، بلکه به عنوان مؤلفه‌ای اساسی در شکل‌دهی به تعاملات بین‌المللی شناخته می‌شود. (Donnelly, 2013:79) از سوی دیگر، مفهوم "امت واحد" به عنوان یک ایده اصلی در اندیشه اسلامی، به دنبال ترویج همبستگی و وحدت میان مسلمانان و موحدان در سراسر جهان است. امت اسلامی به عنوان جامعه‌ای متحد و هم‌سو، بر پایه اعتقادات مشترک و ارزش‌های اسلامی شکل می‌گیرد و هدف آن تحقق عدالت، برادری و کرامت انسانی در سطح جهانی است. (موتقی گیلانی و جعفری، ۱۳۷۵، ص ۱۲)

جهانی شدن، واقعیتی است که ابعاد وسیعی از جمله فرهنگی، اجتماعی و سیاسی را دربرمی‌گیرد و ممکن است به همسان سازی جوامع منجر شود، این روند به ویژه در مورد مسلمانان، چالش‌هایی را در مسیر تحقق امت واحد ایجاد می‌کند (خرم آرائی، جوان آراسته و نکونام، ۱۴۰۲، ص ۱۱۹) با این حال، رابطه میان گفتمان حقوق بشر و تحقق امت واحد اسلامی همواره با چالش‌ها و تضادهایی همراه بوده است. از یک سو، ادعاهای جهانی حقوق بشر ممکن است در تضاد با بینش خاص امت اسلامی قرار گیرد، و از سوی دیگر، حمایت مؤثر از حقوق بشر برای یکپارچگی و ارتباط ایمان دینی با زندگی پیروان آن ضروری به نظر می‌رسد. (Said, 1978, p.46) در شرایط کنونی که جوامع اسلامی با بحران‌های هویتی، سیاسی و اجتماعی مواجه هستند، بررسی این رابطه از اهمیت دوچندانی برخوردار است..

این پژوهش، با هدف تحلیل تأثیر گفتمان حقوق بشر بر تحقق امت واحد اسلامی انجام شده است. سوال اصلی تحقیق این است که "گفتمان حقوق بشر چگونه می‌تواند به تحقق مفهوم امت واحد اسلامی کمک کند؟" برای پاسخ به این سوال، فرضیه اصلی پژوهش این است که "با تکیه بر مشترکات بین اصول حقوق بشر و آموزه‌های اسلامی، می‌توان گام‌های مؤثری در جهت تحقق امت

در ایران نیز پژوهش‌هایی در این زمینه انجام شده است. جعفری و موثقی گیلانی (۱۳۷۵) در کتاب "استراتژی وحدت در اندیشه سیاسی اسلام"، به بررسی نقش وحدت اسلامی در تحقق اهداف مشترک مسلمانان پرداخته‌اند. آن‌ها معتقدند که گفتمان حقوق بشر می‌تواند به عنوان ابزاری برای تقویت همبستگی اسلامی عمل کند. همچنین، موسی زاده در کتاب "حقوق بین‌الملل در اسلام"، به بررسی جایگاه حقوق بشر در قوانین اسلامی پرداخته و نشان داده است که چگونه می‌توان از این اصول برای تحقق عدالت و برابری در جوامع اسلامی استفاده کرد.

با وجود مطالعات متعدد در حوزه حقوق بشر و امت واحده اسلامی، خلأیی در ادبیات موجود مشاهده می‌شود. بیشتر پژوهش‌های انجام‌شده به بررسی جداگانه این دو مفهوم پرداخته‌اند و کمتر به ارتباط بین آن‌ها توجه شده است. این پژوهش با تمرکز بر مشترکات بین گفتمان حقوق بشر و آموزه‌های اسلامی، به دنبال پرکردن این خلأ است. نوآوری این تحقیق در آن است که با ارائه چارچوبی نظری، نشان می‌دهد چگونه می‌توان از اصول حقوق بشر برای تحقق امت واحده اسلامی استفاده کرد. به هر حال، در این نوشتار، به بررسی مفهوم امت واحده اسلامی و چالش‌ها و موانع تحقق آن خواهیم پرداخت. سپس تأثیرات این گفتمان بر تحقق امت واحده و اهداف و شیوه‌های تحقق آن را تحلیل کرده و در نهایت راهکارهای حقوق بشری بر تحقق امت واحده اسلامی را بیان می‌کنیم و در پایان، نتیجه‌گیری و جمع‌بندی نهایی ارائه خواهد شد.

۱- مفاهیم بنیادین و چارچوب نظری

در این بخش، مفاهیم کلیدی تحقیق و چارچوب نظری مورد استفاده در پژوهش به صورت دقیق تعریف و تبیین می‌شوند. این مفاهیم شامل "امت واحده"، "حقوق بشر"، "گفتمان حقوق بشر" و "همبستگی اسلامی" هستند که به عنوان پایه‌های نظری تحقیق مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

۱-۱ امت واحده

مفهوم "امت واحده" در اسلام به جامعه‌ای اشاره دارد که بر پایه ایمان به خدا و پایبندی به آموزه‌های اسلامی متحد شده است. این مفهوم در قرآن کریم به صورت مکرر مورد تأکید قرار گرفته است، به طور مثال در آیه ۱۰۳ سوره آل عمران آمده است: "وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا" (و همگی به ریسمان خدا چنگ زنید و پراکنده نشوید). امت واحده نه تنها بر همبستگی مسلمانان تأکید دارد، بلکه هدف آن تحقق عدالت، برادری و کرامت انسانی در سطح جهانی است (شهید مطهری، ۱۳۶۹، ص ۳۲).

۱-۲ حقوق بشر

"حقوق بشر" به مجموعه‌ای از حقوق ذاتی و غیرقابل سلب اشاره دارد که تمام انسان‌ها به صرف انسان بودن از آن برخوردار هستند. این حقوق شامل حق زندگی، آزادی، برابری و عدالت است و در اسناد بین‌المللی مانند "اعلامیه جهانی حقوق بشر" (۱۹۴۸) به صورت جامع تعریف شده‌اند. حقوق بشر را می‌توان حقوقی بنیادین و انتقال‌ناپذیر نام برد، که برای حیات نوع بشر اساسی تلقی می‌گردد از جمله حق حیات، حق کرامت، حق تعلیم و تربیت، حق آزادی، حق مساوات در برابر حقوق و قوانین. در اسلام حقوق بشر آن امور ثابت و پایدار و مشترک در همه انسان‌هاست که هر انسانی به جهت انسان بودن باید آن را دارا باشد و آن را داراست و این حق را خالق انسان در آغاز تولد برای او قرار داده است (داوری، ۱۳۸۹، ص ۱۰۸).

۱-۳ گفتمان حقوق بشر

"گفتمان حقوق بشر" به مجموعه‌ای از گفتارها، مفاهیم و ارزش‌هایی اشاره دارد که حول محور حقوق بشر شکل گرفته‌اند. این گفتمان در سطح جهانی به عنوان ابزاری برای حمایت از حقوق افراد و گروه‌های مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این نوشتار، گفتمان حقوق بشر به عنوان چارچوبی برای تحلیل تأثیر آن بر تحقق امت واحده اسلامی مورد استفاده قرار گرفته است (Donnelly, ۲۰۱۳, p.۸۱).

۱-۴ همبستگی اسلامی

"همبستگی اسلامی" به احساس تعلق و مسئولیت متقابل میان مسلمانان در سراسر جهان اشاره دارد. این مفهوم بر پایه اصولی مانند برادری، عدالت و کرامت انسانی استوار است و هدف آن ایجاد جامعه‌ای متحد و هم‌سو بر اساس آموزه‌های اسلامی است. همبستگی اسلامی نه تنها به تقویت روابط میان مسلمانان کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به عنوان ابزاری برای مقابله با چالش‌های جهانی عمل کند (جعفری و موثقی گیلانی، ۱۳۷۵).

۱-۵ چارچوب نظری تحقیق

چارچوب نظری این پژوهش بر اساس "نظریه همبستگی اجتماعی" و "نظریه حقوق بشر اسلامی" تنظیم شده است. نظریه همبستگی اجتماعی بر اهمیت روابط متقابل و احساس تعلق در ایجاد جامعه‌ای متحد تأکید دارد، در حالی که نظریه حقوق بشر اسلامی نشان می‌دهد که چگونه می‌توان از آموزه‌های اسلامی برای حمایت از حقوق بشر استفاده کرد. این چارچوب به عنوان پایه‌ای برای تحلیل تأثیر گفتمان حقوق بشر بر تحقق امت واحده اسلامی مورد استفاده قرار گرفته است.

۲- معنا شناختی امت واحده

واژه امت و مشتقات آن ۶۵ مرتبه در قرآن، «۱۳ مرتبه به شکل جمع (أُمَم) و ۵۲ مرتبه به صورت مفرد (أُمَّة)»، آمده است. امت در هسته خود نماینده جامعه‌ای است که با ایمان به خدا و پابندی به آموزه‌های اسلام متحد شده است. اعتقادات مشترک، بستر هویت آن را تشکیل می‌دهد و حس برادری و خواهری را در بین اعضای خود تقویت می‌کند. قرآن بر وحدت و همکاری در امت تأکید می‌کند و می‌فرماید: «وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا» (قرآن ۳:۱۰۳).

از آن جهت که دین اسلام جهان شمول است و مخاطبش تمامی انسان‌ها فارغ از نژاد و زبان و فرهنگ می‌باشند، نام "امت واحده" و مفهوم امت که اغلب به عنوان "ملت" یا "جامعه" تعبیر می‌شود، در اسلام دارای اهمیت عمیقی است و نمایانگر دیدگاهی از وحدت و همبستگی است که فراتر از مرزهای جغرافیایی و تفاوت‌های قومی می‌باشد. امت واحده اسلامی مفهومی است که نه

تنها بر همبستگی مسلمانان تاکید دارد بلکه دارای ابعاد حقوقی مشخصی نیز هست که بر اساس

موازن اسلامی و اصول حقوق بشر تعریف می شود. (خوشدل مفرد، ۱۳۹۹، ص. ۳۴)

در اسلام، این مفهوم به طور خاص به «امت واحده» اشاره دارد که به معنای یکپارچگی و همبستگی مسلمانان در سراسر جهان است. این اصطلاح به طور گسترده در قرآن کریم و سنت پیامبر اسلام (ص) مورد تأکید قرار گرفته است، به مانند جایی که مسلمانان به عنوان یک جسم واحد توصیف

شده‌اند: «وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ» (قرآن، ۲۳: ۵۲)

یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های تحقق امت واحده در جمهوری اسلامی ایران و تأکید بر وحدت اسلامی، در قانون اساسی این کشور نمود دارد. در مقدمه این قانون، همچنین در اصل دوم مبنای جمهوری اسلامی ایران بر پایه ایمان به خدای یکتا و وحی الهی استوار است که به عنوان بنیادی برای یک جامعه واحد اسلامی در نظر گرفته شده است و در نهایت اصل یازدهم این قانون به صراحت به این موضوع اشاره می‌کند: "بر اساس آیه شریفه: (إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ)^۴ (قرآن ۲۱: ۹۲)، تمامی مسلمانان به عنوان یک امت شناخته می شوند و بر دولت جمهوری اسلامی ایران واجب است که سیاست کلی خود را بر اساس همبستگی و اتحاد کشورهای اسلامی بنا کند و در جهت تحقق وحدت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی در دنیای اسلام را تلاش نماید». این اصل نشان‌دهنده تعهد جمهوری اسلامی ایران به ترویج وحدت اسلامی و همبستگی میان مسلمانان است و تأثیر بسزایی در ایجاد فضایی برای گفتگو و همکاری بین مذاهب مختلف دارد.

به علاوه، نهادها و سازمان‌های مختلفی در ایران به ترویج وحدت مذاهب و همبستگی میان مسلمانان پرداخته‌اند. به عنوان مثال، "مجمع تقریب مذاهب اسلامی" که در سال ۱۹۹۰ تأسیس شده است، به عنوان یک نهاد بین‌المللی برای تقویت وحدت اسلامی و گفتگو میان مذاهب مختلف عمل می‌کند. این مجمع با هدف برگزاری کنفرانس‌ها، سمینارها و برنامه‌های مشترک، سعی در کاهش تنش‌ها و تقویت همبستگی میان مسلمانان دارد .

^۳ و این است که این امت شما، امتی واحد است و من پروردگار شما هستم، پس از من پروا کنید.

^۴ این طریقه شما آیین یگانه (و پاک اسلام) است و من یکتا پروردگار و آفریننده شما هستم، پس تنها مرا پرستش کنید

علاوه بر این، برنامه‌های مشترکی مانند "هفته وحدت" (۱۲ تا ۱۷ ربیع الاول) که در جمهوری اسلامی ایران به مناسبت تولد پیامبر اسلام (ص) برگزار می‌شود، به ترویج وحدت بین مذاهب مختلف اسلامی کمک می‌کند. این برنامه‌ها فرصتی برای برقراری ارتباط و گفت‌وگو بین مسلمانان از مذاهب مختلف و برجسته کردن مشترکات بین ایشان را فراهم می‌آورد و به ایجاد حس همبستگی و همکاری در بین آن‌ها کمک می‌کنند. لیکن مجموعه‌ای از موانع باعث شد که تحقق امت واحده اسلامی به آن مطلوبیتی که توقع داشتیم تحقق نیابد.

اصول امت واحده در مفهوم امت نهفته است که فراتر از ایمان مشترک، مفهوم امت چندین اصل کلیدی را در بر می‌گیرد:

۱-۱-۲ برابری: اسلام بر برابری ذاتی همه انسان‌ها فارغ از نژاد، قومیت، زبان، جنس، باور مذهبی، وابستگی سیاسی و موقعیت اجتماعی تأکید دارد. این اصل در امت و اجتماع است که تجلی پیدا می‌کند، جایی که افراد بر اساس تقوا و شخصیتشان مورد قضاوت قرار می‌گیرند نه مال و نسبشان. *إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ* (قرآن ۴۹:۱۳). ایمان واقعی تضمینی برای ارتقاء چنین کرامتی در مسیر کمال انسان است.

۲-۱-۲ عدالت: عدالت‌خواهی یک اصل اساسی و کلیدی اسلام است و یکی از اهداف اصلی نظریه حقوق اسلامی است. امت جامعه‌ای باید باشد که در آن انصاف و عدالت بر اساس آموزه های قرآن و پیامبر گرامی اسلام، حاکم است. این تعهد به عدالت به تمام جنبه‌های زندگی، از تعاملات اجتماعی تا روابط اقتصادی، گسترش می‌یابد، *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ* (قرآن ۴:۱۳۵) و حتی باید نسبت به غیر مسلمان نیز رعایت شود. (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۱۸۵)

۲-۱-۳ اصل برادری: اصل برادری یکی از ارکان اصلی حقوق اسلامی است که در قرآن کریم به صراحت مورد تأکید قرار گرفته است: *«إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ»* (قرآن ۴۹:۱۰). (جمشیدی، ۱۳۸۴، ص ۲۹). این اصل نه تنها همکاری و حمایت متقابل میان مسلمانان را تشویق می‌کند، بلکه در گفتمان امت واحده اسلامی به معنای احترام به حقوق یکدیگر و جلوگیری از ظلم و تبعیض است و پایه و اساس تشکیل نظام واحدی به نام امت واحده اسلامی به شمار می‌رود (An-Naim, 1990, p.109).

۲-۲ نقش موازین دین در تحقق امت

دین مؤلفه کلیدی در تحقق امت واحده شناخته می‌شود. آموزه‌های اسلامی در قرآن و سنت نبوی بر اهمیت وحدت و همبستگی تأکید دارند و مسلمانان را به تقویت روابط انسانی و اخلاقی دعوت می‌کنند. بر اساس آموزه‌های قرآن، مؤمنان باید به یکدیگر محبت ورزند و در کنار یکدیگر قرار

بگیرند «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ» (قرآن ۴۹:۱۰) و در سنت نبوی باید با دشمنان نیز با اخلاق نیکو و خوشرویی برخورد کرد با گونه ای که ایشان فرمودند: محبوب ترین شما نزد خدا، خوش اخلاق ترین شما است (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۱۰، ص ۸۷)

اخلاق اسلامی به عنوان یک راهنمای عملی برای مسلمانان، می تواند به تقویت روحیه امت واحده کمک کند. ارزش هایی مانند صداقت، انصاف، و همدلی به مسلمانان یادآوری می کند که در کنار یکدیگر ایستاده و از یکدیگر حمایت کنند. (Baderin, 2005, p.203) این اصول نه تنها به تقویت روابط اجتماعی میان مسلمانان کمک می کند، بلکه می تواند به ایجاد یک جامعه سالم و متعادل منجر شود.

قرآن و آموزه های پیامبر اسلام، چارچوب اخلاقی جامعی را ارائه می دهد که رفتار فردی و تعاملات اجتماعی را هدایت می کند. این چارچوب بر ارزش هایی مانند شفقت، همدلی، بخشش و عدالت تأکید می کند و جامعه ای را که ریشه در اصول اخلاقی دارد، پرورش می دهد. (قرآن ۴۹:۱۱، ۱۲، ۱۳)

علاوه بر این، مناسک و اعمال اسلامی، مانند نماز، روزه و حج، برای متحد کردن مسلمانان در سراسر مرزهای جغرافیایی، تقویت هویت مشترک و تعهد آنها به امت است. مسلمانان با پایبندی به این ارزش ها و اعمال مشترک، تلاش می کنند تا روح واقعی امت را تجسم بخشند و سبب تقویت وحدت، همبستگی و تحقق جامعه ای عادلانه شوند.

۳- اهداف تحقق امت واحده اسلامی

تحقق امت واحده مسلمانان از منظر قرآن و روایات، دارای اهداف مشخصی است که به طور عمده شامل موارد زیر می باشد:

۳-۱ برقراری وحدت سیاسی

از نظر قرآن، مسلمانان به عنوان یک جامعه باید از اختلاف و تفرقه دوری کنند و تلاش کنند به یک قدرت سیاسی مشترک دست یابند. در این راستا، خداوند در قرآن می فرماید: «وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ» (قرآن ۸:۴۶). این آیه نشانه برپایی، کامروایی و عظمت است

و بر اهمیت همبستگی و اتحاد مسلمانان در مواجهه با چالش‌ها و تهدیدات تأکید دارد.

(قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۳، ص. ۳۳۱)

۳-۲ توسعه همکاری‌های اقتصادی

هدف دیگر از تحقق امت واحده، ایجاد یک اقتصاد مشترک میان مسلمانان است. قرآن بر ضرورت همکاری و حمایت از یکدیگر به‌ویژه در امور اقتصادی تأکید دارد: «تَعَاوُنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى» (قرآن ۵:۲). این همکاری می‌تواند به تقویت روابط اقتصادی و ایجاد فرصت‌های مشترک برای پیشرفت جوامع اسلامی منجر شود.

۳-۳ تقویت اعتقاد مشترک

از منظر روایات، مسلمانان باید به یک اعتقاد مشترک و دیانت واحد پایبند باشند. حدیث نبوی معروفی وجود دارد که می‌گوید: (مؤمنان در محبت و رحمت به یکدیگر مانند یک جسم واحد هستند)^۵ (بحار الأنوار، ج ۷۱). این وحدت اعتقادی می‌تواند به تقویت همبستگی و همکاری میان مسلمانان کمک کند.

۳-۴ نفی تسلط کافران

خداوند مسلمانان را از برقراری ارتباطی (اعم از سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی) که منجر به تسلط کافران بر ایشان شود، نفی کرده است: «وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» (قرآن ۴:۱۴۱). البته رفت و آمد و کسب اطلاع و آموزش دیدن و تبادل فرهنگی و اقتصادی، در صورتی که منجر به سلطه کفار و ذلت مومنان نشود بلامانع است زیرا در روایات آمده است که باید علم را جستجو کرد، حتی اگر به سختی و هزینه سفر به کشوری دور مثل چین باشد. همچنین پیامبر (ص) دستور داده‌اند که هر کافر اسیر شده اگر ده مسلمان را آموزش دهد، آزاد خواهد شد. در عصر حاضر و با جهانی شدن امور، کشورهای اسلامی نمی‌توانند به صورت جزایری جداگانه و بدون برقراری روابط با دولت‌های غیراسلامی به حیات خود ادامه دهند. لذا، راه حل معقول در این خصوص، تقویت روابط در حوزه‌های متنوع با کشورهای مسلمان است. این روابط باید بدون

^۵ «المؤمنون في توادهم وتراحمهم كالجسد الواحد»

سوءاستفاده و با دوری از روحیه استعماری و سلطه‌طلبانه برقرار گردد. (خرم آرائی، جوان آراسته، نکونام، ۱۴۰۲، ص ۱۱۹)

۳-۵ حفاظت از ارزش‌ها و اصول مشترک

باید توجه داشت که حفاظت از ارزش‌ها و اصول مشترک اسلامی و ملی مانند یگانگی خداوند متعال و نبوت رسول اکرم و کتاب آسمانی قرآن، خود جلوه‌ای از همبستگی و وحدت مسلمین است و مناسکی حج و اعیادی فطر و قربان و ماه رمضان، می‌تواند در برابر تهدیدات فرهنگی و سیاسی مؤثر باشد. این همبستگی نه تنها به تقویت هویت اسلامی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به عنوان یک سپر در برابر چالش‌های جهانی عمل کند.

۴- اصول مشترک

حقوق بشر و مفهوم امت واحده اسلامی، علی‌رغم تفاوت‌های ظاهری، دارای نقاط مشترک قابل توجهی هستند که می‌تواند به عنوان پلی برای رسیدن به وحدت در جهان اسلام عمل کنند. تحقق امت واحده اسلامی در دنیای مدرن بدون توجه به اصول حقوق بشر غیرممکن به نظر می‌رسد. حقوق بشر و آموزه‌های اسلامی می‌توانند به‌طور هم‌زمان به ارتقا و تحکیم این وحدت کمک کنند.

گفتمان حقوق بشر و مفهوم امت واحده هر دو به دنبال ارتقاء کرامت انسانی و ترویج عدالت اجتماعی هستند، اما از زوایای متفاوت به این اهداف نزدیک می‌شوند. هر دو نظام به اصولی چون عدالت، کرامت انسانی و همبستگی تأکید دارند. قرآن کریم در بسیاری از آیات خود بر ارزش عدالت تأکید داشته و می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا» (قرآن ۵۸:۴). این آیات هم‌راستا با اصول حقوق بشر هستند که به احترام به حقوق دیگران و عدالت اجتماعی تأکید می‌کنند. همچنین در ماده ۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر بر کرامت ذاتی تمام انسان‌ها تأکید شده است. حقوق بشر به عنوان یک گفتمان جهانی، بر اصولی نظیر برابری، آزادی و عدم تبعیض تأکید دارد و به همه افراد، صرف نظر از قومیت، دین و فرهنگ، حقوق یکسانی اعطا می‌کند. (Donnelly, 2013, p.96). مفهوم امت واحده بر اساس آموزه‌های اسلامی، بر همبستگی مسلمانان به عنوان یک خانواده بزرگ تأکید دارد.

نقاط اشتراک این دو گفتمان می‌تواند شامل تأکید بر حقوق بنیادی انسان، همبستگی اجتماعی و مسئولیت‌های متقابل باشد. به عبارت دیگر، هر دو گفتمان به دنبال ایجاد یک جامعه عادلانه و انسانی هستند که در آن افراد از حقوق خود برخوردار باشند و به یکدیگر احترام بگذارند (Akbarzadeh&MacQueen, 2008,p.188). اسلام با آموزه‌های خود و نیز با تأکید بر اعلامیه جهانی حقوق بشر، بر این امر تأکید می‌کند که هر انسانی باید از حقوق ابتدایی نظیر حق آزادی برخوردار باشد. همچنین، هر دو گفتمان بر اهمیت همبستگی اجتماعی تأکید دارند و متفق‌القول هستند که ایجاد جوامع همبسته و پیوسته برای تحقق حقوق همگان ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است:

۴-۱ اصول مشترک حقوق بشر و اسلام

امت واحده اسلامی به معنای همبستگی و اتحاد مسلمانان در برابر چالش‌ها و مشکلات مشترک است. این مفهوم نه تنها بر اساس آموزه‌های دینی بلکه با توجه به اصول حقوق بشر نیز شکل می‌گیرد. در این راستا، اصول مشترک حقوق بشر و اسلام می‌توانند به عنوان مبنای وحدت و همبستگی مسلمانان عمل کنند. در ادامه، به بررسی این اصول و نقش آن‌ها در تحقق امت واحده خواهیم پرداخت.

۴-۱-۱ اصل برادری

اصل برادری در اسلام به عنوان یکی از ارکان اصلی وحدت مسلمانان شناخته می‌شود. همانطور که قرآن کریم تصریح می‌کند: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ» (قرآن ۴۹:۱۰). این اصل نه تنها به روابط فردی اشاره دارد بلکه به همبستگی اجتماعی و سیاسی مسلمانان نیز مرتبط است. براساس این اصل مهم اسلامی، مسلمانان از هر نژاد و قبیله، و با هر زبان و هر سن و سال، با یکدیگر احساس عمیق برادری می‌کنند، حتی اگر یکی در شرق جهان زندگی کند، و دیگری در غرب. (مکارم شیرازی، بابایی، ۱۳۸۶، ج ۴، ص ۵۰۱) در گفتمان حقوق بشر، برادری به معنای احترام و حمایت از یکدیگر در برابر ظلم و تبعیض است. ماده ۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر^۶ نیز بر این نکته تأکید دارد که همه انسان‌ها آزاد و برابر در حیث کرامت و حقوق متولد می‌شوند.

^۶ همه انسان‌ها دارای کرامت ذاتی و حقوق برابر و غیرقابل سلب هستند.

تقویت این اصل می‌تواند به تحقق اهداف امت واحده کمک کند و احساس مسئولیت متقابل را در بین مسلمانان افزایش دهد. با ترویج برادری، مسلمانان می‌توانند در برابر چالش‌های مشترک، از جمله نابرابری‌ها و تبعیض‌ها، یکپارچه‌تر عمل کنند و در راستای حمایت از یکدیگر گام بردارند.

۲-۱-۴ اصل کرامت انسانی

کرامت انسانی یکی دیگر از اصول کلیدی در هر دو گفتمان حقوق بشر و اسلام است. در آموزه‌های اسلامی، انسان‌ها دارای کرامت ذاتی هستند و باید با احترام و عزت با ایشان رفتار شود. قرآن کریم می‌فرماید: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ» (قرآن ۱۷:۷۰). این اصل در حقوق بشر نیز به عنوان حق بنیادین هر انسان شناخته می‌شود که باید حفظ و رعایت شود. ماده ۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر نیز بر کرامت ذاتی تمام انسان‌ها تأکید می‌کند.

تکیه بر کرامت انسانی می‌تواند به ایجاد فضایی برای همزیستی مسالمت‌آمیز و کاهش تنش‌ها میان مسلمانان کمک کند. با احترام به کرامت انسانی، مسلمانان می‌توانند از بروز اختلافات و تنش‌های غیرضروری جلوگیری کنند و به یکدیگر به عنوان برادران و خواهران انسانی نگاه کنند.

۳-۱-۴ وحدت خانواده بشری

اسلام به عنوان یک دین جهانی، تأکید زیادی بر وحدت خانواده بشری دارد. این مفهوم شامل تمام انسان‌ها می‌شود. «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ» (قرآن ۴۹:۱۳). قرآن، تمام تبعیض‌های نژادی، حزبی، قومی، قبیله‌ای، اقلیمی، اقتصادی، فکری، فرهنگی، اجتماعی و نظامی را مردود می‌شمارد و ملاک فضیلت را تقوا می‌داند. (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۹، ص ۱۹۵) این اصل در گفتمان حقوق بشر نیز مورد تأکید قرار دارد که همه انسان‌ها باید بدون توجه به نژاد، قومیت یا مذهب با یکدیگر زندگی کنند. ماده ۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر^۷ نیز بر این نکته تأکید دارد که هر کس حق دارد بدون هیچ گونه تبعیضی از حقوق و آزادی‌های مندرج در این اعلامیه بهره‌مند شود.

^۷ هر کس حق دارد بدون هیچ گونه تبعیضی از حقوق و آزادی‌های مندرج در این اعلامیه بهره‌مند شود.

تقویت این اصل می‌تواند به ایجاد همبستگی جهانی میان مسلمانان و سایر ادیان کمک کند. با پذیرش این اصل، مسلمانان می‌توانند به ایجاد روابط مثبت و سازنده با دیگر جوامع بپردازند و به تقویت وحدت جهانی در برابر چالش‌های مشترک کمک کنند.

۴-۱-۴ عدالت

عدالت یکی از اصول اساسی اسلام است که در تمام جنبه‌های زندگی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی باید رعایت شود. قرآن کریم به صراحت تأکید می‌کند: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا» (قرآن ۴:۵۸). امانت‌داری و رفتار عادلانه و دور از تبعیض، از نشانه‌های مهم ایمان است، چنانکه خیانت به امانت، علامت نفاق است. (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۲، ص ۹۰) در گفتمان حقوق بشر نیز عدالت به عنوان حق بنیادین هر فرد شناخته می‌شود که باید در تمامی سطوح جامعه رعایت گردد. ماده ۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر^۸ نیز بر این نکته تأکید دارد که همه برابرند و بدون هیچ گونه تبعیضی در برابر قانون حق دارند.

ترویج عدالت اجتماعی می‌تواند نقش مؤثری در تحقق امت واحده داشته باشد. با اجرای عدالت، مسلمانان می‌توانند به یکدیگر اعتماد کنند و از تبعیض و نابرابری جلوگیری کنند، که این امر به تقویت همبستگی و وحدت در جامعه اسلامی کمک می‌کند.

۴-۱-۵ همزیستی مسالمت‌آمیز

همزیستی مسالمت‌آمیز یکی دیگر از اصول مشترک است که در قرآن کریم و آموزه‌های اسلامی مورد تأکید قرار گرفته است. مسلمانان موظفند با دیگر ادیان و فرهنگ‌ها با احترام و مدارا رفتار کنند. آیه ۲۵۶ سوره بقره بیان می‌کند: «لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ» (قرآن ۲:۲۵۶). این اصل همچنین در گفتمان حقوق بشر به عنوان حق آزادی عقیده مطرح شده است. ماده ۱۸ اعلامیه جهانی حقوق بشر^۹ نیز بر این حق تأکید می‌کند که هر کس حق دارد از آزادی فکر، وجدان و مذهب برخوردار باشد.

^۸ همه برابرند و بدون هیچ گونه تبعیضی در برابر قانون حق دارند.

^۹ هر کس حق دارد از آزادی فکر، وجدان و مذهب برخوردار باشد.

تقویت همزیستی مسالمت‌آمیز می‌تواند به کاهش تنش‌ها و اختلافات مذهبی کمک کند. با ایجاد فضایی برای گفت‌وگو و تبادل نظر، مسلمانان می‌توانند به درک بهتری از یکدیگر برسند و به تقویت روابط بین‌المللی و همکاری‌های مشترک بپردازند.

۴-۱-۶ دعوت و جدال احسن

دعوت به خوبی و جدال احسن از دیگر اصول مهمی هستند که در اسلام تأکید شده‌اند. قرآن کریم مسلمانان را به دعوت دیگران به سوی حق با نیکی دعوت کرده است: «ادعِ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ» (قرآن ۱۶:۱۲۵). همه‌ی مردم را نمی‌توان با یک شیوه دعوت کرد، هر شخصی دارای روح و ظرفیتی متفاوت است که باید با زبان خودش با وی سخن گفت؛ خواص را با حکمت و استدلال، و عوام را با موعظه نیکو ارشاد کنیم و مخالفان را باید با جدال نیکوتر هدایت نمود. موعظه نیکو به این معناست که واعظ به آنچه می‌گوید عمل کند و جدال نیکو به این معناست که در آن توهین و تحریک نادرست احساسات وجود نداشته باشد.

(قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۴، ص ۶۰۲) این اصل در ماده ۱۹ اعلامیه حقوق بشر^{۱۰} نیز مورد توجه قرار گرفته، زیرا ترویج گفتگو و تفاهم میان فرهنگ‌ها و ادیان مختلف ضروری است.

استفاده از روش‌های مناسب برای دعوت می‌تواند به تقویت وحدت مسلمانان کمک کند. با برقراری ارتباط مثبت و مؤثر با دیگران، مسلمانان می‌توانند به ترویج اصول مشترک و ایجاد فضایی برای همزیستی مسالمت‌آمیز بپردازند.

۴-۱-۷ گفتگو و تبلیغ

گفتگو و تبلیغ نیز از اصول اساسی برای تحقق امت واحده هستند. ایجاد فضای گفتگوی سازنده بین مذاهب مختلف اسلامی می‌تواند به کاهش سوء تفاهم‌ها کمک کند. قرآن کریم بر اهمیت گفتگو تأکید دارد: «و جادلهم بالتی هی أحسن» (قرآن ۱۶:۱۲۵). و همین‌طور سفارش کرده که «وَلَا تَسْتَوِی الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِی بَیْنَكَ وَبَیْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِیٌّ حَمِیمٌ» (قرآن ۴۱:۳۴) یکی از راههای دعوت الی الله آن است که تنش زدایی نماییم و بدی دیگران را با نیکی دفع کنیم،

^{۱۰} هر کس حق دارد آزادانه عقیده و بیان خود را ابراز کند

در رفتارهای شایسته، اگر دشمن به دوست تبدیل نشود لاف‌ها و شرمندگی در او ایجاد می‌شود که او را به رفتار دوستانه وا می‌دارد. (قزائلی، ۱۳۸۳، ج ۸، ص ۳۴۲) این اصل همچنین در گفتمان حقوق بشر و در ماده ۲۰ اعلامیه^{۱۱} آن تصریح شده است، زیرا گفتگوهای سازنده می‌توانند زمینه‌ساز همبستگی اجتماعی شوند. (An-Naim, 1990.P.65)

با ایجاد فضای گفتگوی سازنده، مسلمانان می‌توانند به درک بهتری از یکدیگر برسند و به تقویت روابط بین مذاهب و جوامع مختلف بپردازند. این امر می‌تواند به کاهش تنش‌ها و تقویت وحدت مسلمانان کمک کند.

این اصول مشترک نه تنها پایه‌گذار وحدت مسلمانان هستند بلکه می‌توانند ابزارهای مؤثری برای حل چالش‌ها و موانع موجود در مسیر تحقق امت واحده باشند. با پیوند دادن این اصول با گفتمان حقوق بشر، امکان ایجاد فضایی برای همکاری، همبستگی و تعامل مثبت میان مسلمانان فراهم خواهد شد. به این ترتیب، مسلمانان می‌توانند با تکیه بر این اصول مشترک، به تحقق اهداف مشترک خود دست یابند و در برابر چالش‌های جهانی ایستادگی کنند.

۲-۴ نقش گفتمان حقوق بشر در تقویت هویت مشترک و همبستگی

هم اسلام و هم حقوق بشر به دنبال ترسیم هویتی مشترک برای انسانها هستند. در اسلام این هویت مشترک بر اساس اعتقاد به خالق و معاد شکل می‌گیرد (شهید مطهری، ۱۳۶۹، ص ۱۳۲)، در حقوق بشر نیز انسان به عنوان موجود صاحب حقوق ذاتی و غیر قابل سلب تعریف می‌شود.

گفتمان حقوق بشر می‌تواند به تقویت هویت مشترک مسلمانان کمک کند. با تأکید بر ارزش‌های انسانی مشترک، این گفتمان می‌تواند به ایجاد حس همبستگی و ارتباط میان مسلمانان از کشورهای مختلف منجر شود. شناخت و پذیرش حقوق بشر به عنوان یک ارزش جهانی می‌تواند به تقویت احساس تعلق به یک جامعه بزرگ‌تر کمک کند و مسلمانان را به همکاری و همیاری تشویق کند (Adil&Ahmad, 2014,p49). هر دو نظام فکری به هویت انسانی و معنوی و انسان سعادت مند توجه خاصی دارند. اسلام به انسان به عنوان خلیفه‌الله بر زمین نظر دارد و همچنین حقوق بشر

^{۱۱} هر کس حق دارد از آزادی تجمع و تشکیل اجتماعات مسالمت‌آمیز برخوردار باشد

نیز بر انسانی بودن و حقوق ذاتی انسان‌ها تأکید می‌کند. قرآن در سوره حجرات، آیه ۱۳ می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا» (ترجمه: ای مردم، ما شما را از یک مرد و یک زن آفریدیم و شما را به ملت‌ها و قبایل تقسیم کردیم تا یکدیگر را بشناسید). مخاطب این آیه، کل جامعه انسانی است و مهمترین اصلی را که ضامن نظم و ثبات است بیان می‌کند، همچنین این آیه میزان واقعی ارزش‌های انسانی را در برابر ارزش‌های کاذب و دروغین مشخص می‌سازد. (مکارم شیرازی، بابایی، ۱۳۸۵، ج ۴، ص ۵۰۹)

این آیات نشان‌دهنده اهمیت هویت مشترک انسانی است. در این راستا، هر دو نظام به اهمیت همزیستی و تعامل مثبت میان انسان‌ها تأکید دارند و این می‌تواند به تقویت وحدت مسلمانان کمک کند.

کنفرانس‌های بین‌المللی مانند "اجلاس جهانی حقوق بشر" که کشورها و جوامع اسلامی را گرد هم می‌آورد، نشان‌دهنده این است که چگونه گفتمان حقوق بشر زمینه‌ساز همکاری و همبستگی میان مسلمانان می‌شود

علاوه بر این، گفتمان حقوق بشر می‌تواند به عنوان ابزاری برای پاسخگویی به چالش‌ها و مشکلات اجتماعی در جوامع اسلامی عمل کند. با ایجاد فضایی برای گفتگو و تبادل نظر، این گفتمان می‌تواند به تقویت همبستگی اجتماعی و کاهش تنش‌ها و اختلافات درون جامعه‌ای کمک کند (Alston & Goodman, 2013, p709). در کشورهایی مانند مصر یا تونس، فعالان حقوق بشر با استفاده از اصول حقوق بشر برای معرفی و برطرف کردن مسائل اجتماعی و سیاسی، در تلاش‌اند تا تنش‌های داخلی را کاهش دهند و بر وحدت ملی تأکید کنند.

با وجود این چالش‌ها، گفتمان حقوق بشر می‌تواند نقش بسزایی در تقویت هویت مشترک و همبستگی در امت داشته باشد. اصول حقوق بشر با تأکید بر ارزش‌های مشترک مانند عدالت، برابری، و کرامت انسانی، می‌تواند شکاف‌های فرهنگی و سیاسی را پر کند و حس پیوند متقابل و مسئولیت مشترک را تقویت کند. (Wronka, 2023, p.107) حرکت‌های اجتماعی نظیر "جنبش عدالت

اجتماعی" می‌توانند حس همکاری بین مسلمانان از کشورهای مختلف را افزایش دهند و به ترویج حقوق بشر به عنوان موضوعی فراملی کمک کنند.

ترویج آموزش و آگاهی در مورد حقوق بشر در جوامع با اکثریت مسلمان برای پرورش فرهنگ احترام و تفاهم بسیار مهم است. وقتی افراد برای مطالبه حقوق خود و دفاع از حقوق دیگران توانمند شوند، بافت اجتماعی امت را تقویت می‌کند و به ایجاد جامعه‌ای عادلانه‌تر کمک می‌کند. به عنوان مثال، برنامه‌های آموزشی در مساجد یا مراکز آموزشی می‌توانند به ترویج اصول حقوق بشر و اساسی‌ترین حقوق انسانی کمک کنند، و این موضوع می‌تواند به ایجاد بستری برای فعالیت‌های مدنی و اجتماعی در جوامع مسلمان تبدیل شود.

۵- راهکارهای بهبود تحقق امت واحد

۵-۱ ایجاد ادبیات و گفت‌وگو مشترک و برنامه‌های آموزشی:

برای بهبود تعامل میان گفت‌وگو مشترک و تحقق امت واحد، نخستین گام می‌تواند ایجاد کانال‌های گفت‌وگوی مؤثر بین متفکران و علمای اسلامی و فعالان حقوق بشر باشد. این گفت‌وگوها می‌توانند به شناسایی نقاط اشتراک میان اصول حقوق بشر و آموزه‌های اسلامی کمک کنند و به ایجاد بیانی‌ها و اعلامیه‌های مشترک منجر شوند. به عنوان مثال، برگزاری کنفرانس‌های مشترک بین علمای دینی و فعالان حقوق بشر می‌تواند فضایی برای تبادل نظر و ایجاد طرح‌های عملی فراهم کند.

علاوه بر این، ترویج برنامه‌های آموزشی در زمینه حقوق بشر در جوامع اسلامی می‌تواند به افزایش آگاهی عمومی درباره حقوق بشر و ارزش‌های انسانی مشترک کمک کند. این برنامه‌ها باید به شیوه‌ای طراحی شوند که با فرهنگ و آموزه‌های دینی سازگار باشند و به ایجاد درک بهتری از حقوق بشر در چارچوب اسلامی منجر شوند.

ترویج دوره‌های آموزشی در مدارس و دانشگاه‌ها که به مباحث حقوق بشر و ارزش‌های اسلامی می‌پردازند، می‌تواند بستری مناسب برای ایجاد آگاهی و درک بهتر میان نسل‌های جوان فراهم کند (Donnelly, 2013, p.98). طرح دروس مدنی و انسانی در دانشگاه‌های اسلامی که به تحلیل حقوق بشر در پرتو آموزه‌های اسلامی می‌پردازند، می‌تواند تاثیر بسزایی در ایجاد نسل جدیدی از

اندیشمندان حقوق بشر در جهان اسلام داشته باشد. آموزش و ترویج اصول حقوق بشر به عنوان یک تعهد ضروری در سطح جوامع اسلامی باید در اولویت قرار گیرد. یکی از راه‌های مؤثر، معرفی دوره‌های آموزشی و کارگاه‌های تخصصی در زمینه حقوق بشر و ارتباط آن با آموزه‌های اسلامی است. این کار می‌تواند به شناخت بهتر و درک عمیق‌تری از حقوق و مسئولیت‌های فردی و اجتماعی منجر شود. عدم درک صحیح از حقوق بشر و برداشت تقابلی گونه آن در مواجهه با قوانین شریعت، نیاز به اصلاح معرفت‌شناختی این حوزه و تولید هنجارهای اسلامی دارد. (Zhussipbek & Nagayeva, 2019, p.357)

از این رو گنجاندن مفاهیم وحدت اسلامی و حقوق بشر در برنامه‌های آموزشی مدارس و دانشگاه‌ها به منظور افزایش آگاهی نسل جدید از وحدت می‌تواند زمینه ساز رسیدن به این مهم گردد.

۵-۲ بررسی نقش سازمان‌های غیردولتی و جامعه مدنی

سازمان‌های غیردولتی و جامعه مدنی می‌توانند نقش حیاتی در تقویت گفتمان حقوق بشر و تحقق امت واحده ایفا کنند. این نهادها با انجام فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی و تبلیغاتی می‌توانند به ترویج حقوق بشر و آگاهی‌بخشی در جوامع محلی کمک کنند. تأسیس و حمایت از مؤسسات غیر دولتی که بر روی حقوق بشر و مسئله وحدت مسلمانان کار می‌کنند، می‌تواند به ایجاد یک بستر مناسب برای پیگیری و تحقق این اهداف کمک کند. نهادهای حمایتی برای ارتقاء زنان و کودکان در کشورهای اسلامی به منظور برقراری جوامع عادلانه تر می‌توانند نقش به سزایی داشته باشد. این مؤسسات می‌توانند به عنوان نهادهای مدافع حقوق بشر عمل کرده و صدای افراد محروم و آسیب‌پذیر را به گوش مسئولین برسانند (United Nations, 1948). علاوه بر این، سازمان‌های غیردولتی می‌توانند به عنوان واسطه‌ای میان دولت‌ها و جوامع محلی عمل کنند و صدای اقشار مختلف جامعه را به گوش مسئولان برسانند. تقویت ظرفیت این نهادها و حمایت از فعالیت‌های آنها می‌تواند به ایجاد فضایی برای گفتگو و همکاری در زمینه حقوق بشر و امت واحده منجر شود (Alston & Goodman, 2013, P.549).

به عنوان مثال، سازمان‌هایی مانند "عفو بین الملل" و " دیده بان حقوق بشر"^{۱۲} می تواند با همکاری با نهادهای محلی، با اجرای برنامه‌های آموزشی و کارگاه‌های آموزشی، آگاهی جامعه را درباره اهمیت حقوق بشر افزایش دهند و به تقویت همبستگی میان مسلمانان کمک کنند (Amnesty International, 2020).

۳-۵ پیشنهاد سیاست‌های بین‌المللی برای تقویت همکاری کشورهای اسلامی

سیستم‌های سیاست‌گذاری در کشورهای اسلامی باید بر اساس ارزش‌های مشترک اسلامی و حقوق بشر شکل بگیرند. تأکید بر عدالت، کرامت انسانی و همبستگی در سیاست‌های داخلی و خارجی می‌تواند به تقویت حس همبستگی و وحدت در بین مسلمانان کمک کند. تهیه منشوری با همکاری علمای برجسته دینی که اصول مشترک را تبیین کند و بر اهمیت وحدت تأکید داشته باشد نیز برای رسیدن به این هدف اثر گذار است. کشورهای اسلامی باید برای تقویت همکاری‌های بین‌المللی در زمینه حقوق بشر و مبادلات فرهنگی با یکدیگر تلاش کنند. با برگزاری کنفرانس‌ها و نشست‌های بین‌المللی و ایجاد نهادهای مشترک برای ترویج فرهنگ گفتگو و همزیستی مسالمت آمیز می‌توان به تبادل تجربیات و به اشتراک‌گذاری بهترین شیوه‌ها در زمینه حقوق بشر پرداخته و به تقویت وحدت مسلمانان کمک کرد. همچنین شرایطی برای اصلاح و تقویت سازمان همکاری اسلامی برای ایفای نقش موثر در ایجاد همگرایی سیاسی و اقتصادی میان دولت‌های اسلامی ضروری می‌باشد. با بهره‌گیری از این پیشنهادات، جوامع اسلامی می‌توانند به تحقق اهداف مشترک خود در زمینه حقوق بشر و ایجاد امت واحد نزدیک‌تر شوند. این تلاش‌ها می‌تواند به بهبود وضعیت انسانی و تقویت روابط میان مسلمانان در سطح ملی و بین‌المللی منجر گردد. سیاست‌های بین‌المللی می‌توانند به تقویت همکاری میان کشورهای اسلامی کمک کنند. یکی از پیشنهادات، ایجاد نهادهای بین‌المللی مشترک برای نظارت بر رعایت حقوق بشر در کشورهای اسلامی است. این نهادها می‌توانند به عنوان یک پلتفرم برای تبادل تجربیات و شیوه‌های مناسب در زمینه حقوق بشر و همبستگی مسلمانان عمل کنند (Mamdani, 2001,p.211). به عنوان مثال، ایجاد یک شورای حقوق بشر اسلامی

ب

ر

ی

¹² Human Rights Watch

که نمایندگانی از کشورهای مختلف اسلامی داشته باشد، می‌تواند به جمع‌بندی نظارت و بهبود وضعیت حقوق بشر کمک کند.

علاوه بر این، کشورهای اسلامی می‌توانند با همکاری با سازمان‌های بین‌المللی، برنامه‌های مشترکی برای ارتقای حقوق بشر و توسعه پایدار در سطح منطقه‌ای و جهانی را طراحی کنند. این برنامه‌ها می‌توانند شامل تبادل دانش، منابع و فناوری‌ها باشند و به تقویت همبستگی و وحدت میان مسلمانان کمک کنند. به عنوان مثال، همکاری در زمینه پروژه‌های توسعه‌ای که به بهبود زندگی اجتماعی و اقتصادی کشورهای اسلامی می‌پردازند، می‌تواند نه تنها به حفظ حقوق بشر، بلکه به ایجاد اشتغال و کاهش فقر در این کشورها نیز منجر شود. برنامه‌هایی مانند حمایت از زنان و کودکان در مناطق آسیب‌دیده، می‌تواند به عنوان اولویت‌های مشترک کشورهای اسلامی مطرح شود.

۴-۵ توجه به نقش فناوری و رسانه‌های اجتماعی

توسعه فناوری و رسانه‌های اجتماعی می‌تواند به ترویج حقوق بشر و تقویت همبستگی مسلمانان کمک کند. استفاده از رسانه‌ها و فناوری‌های نوین برای ترویج مفاهیم حقوق بشر و وحدت مسلمانان می‌تواند بسیار مؤثر باشد. با تولید محتوای آموزشی و آگاهی‌بخش در قالب‌های مختلف (ویدئو، پادکست، مقالات آنلاین و...) می‌توان به ترویج ارزش‌های مشترک و هویت انسانی کمک کرد. همچنین، این روش‌ها می‌توانند به افزایش تعاملات میان‌فرهنگی و تبادل نظرات مثبت منجر شوند. پلتفرم‌های اجتماعی می‌توانند به عنوان ابزارهای مؤثری برای به اشتراک‌گذاری اطلاعات و تجربیات مربوط به حقوق بشر عمل کنند و صدای افرادی را که به حقوق آن‌ها تجاوز شده، منعکس سازند (Aouragh & Ess, 2012,p.75). همچنین کمپین‌های آنلاین می‌توانند آگاهی جامعه را

افزایش داده و فشارهایی را بر دولت‌ها برای رعایت حقوق بشر ایجاد کنند.

به طور کلی، بهبود تعامل میان گفتمان حقوق بشر و تحقق امت واحده نیازمند تلاش‌های مشترک از سوی جوامع، سازمان‌های غیردولتی، دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی است. با اتخاذ راهکارهای مؤثر و سیاست‌های مناسب، می‌توان به تحقق یک جامعه عادلانه و انسانی در کشورهای اسلامی دست

یافت. ایجاد نهادهای مشترک، تقویت ظرفیت سازمان‌های غیردولتی، برنامه‌های آموزشی و استفاده از فناوری‌های نوین، همگی می‌توانند به عنوان اهرم‌هایی برای پیشبرد این هدف مطرح شوند. با توجه به این نکات و تلاش‌های جمعی، می‌توان امیدوار بود که کشورهای اسلامی در راستای حقوق بشر و همبستگی مسلمانان حرکت کنند و به ایجاد یک جامعه متعادل و عادلانه بیشتر نزدیک شوند.

نتیجه گیری

تأثیر گفتمان بین المللی حقوق بشر بر مفهوم امت واحده پیچیده و چند وجهی است. در حالی که ممکن است تنش های ذاتی بین ادعاهای جهانی حقوق بشر و بینش خاص امت وجود داشته باشد، حمایت مستمر و موثر از حقوق بشر برای یکپارچگی و ارتباط دین اسلامی با زندگی پیروان آن ضروری است. این نوشتار با هدف بررسی تأثیر گفتمان حقوق بشر بر تحقق امت واحده اسلامی انجام شده است. یافته های تحقیق نشان می دهد که گفتمان حقوق بشر با تکیه بر اصول مشترکی مانند برادری، عدالت، کرامت انسانی و همزیستی مسالمت آمیز، می تواند به عنوان ابزاری مؤثر در جهت تحقق امت واحده اسلامی عمل کند. این اصول نه تنها با آموزه های اسلامی همسو هستند، بلکه می توانند به تقویت همبستگی و وحدت در جوامع اسلامی کمک کنند. از جمله دستاوردهای این پژوهش، شناسایی مشترکات بین گفتمان حقوق بشر و آموزه های اسلامی است که نشان می دهد چگونه می توان از این مشترکات برای تحقق اهداف مشترک استفاده کرد. همچنین، راهکارهای عملی مانند تقویت آموزش حقوق بشر، استفاده از رسانه های اجتماعی و ایجاد نهادهای بین المللی برای تقویت همکاری کشورهای اسلامی ارائه شده است. این راهکارها می توانند به کاهش تنش ها و تقویت وحدت در جوامع اسلامی کمک کنند. در نهایت، پیشنهاد می شود که تحقیقات آینده به بررسی تطبیقی بین کشورهای اسلامی، تحلیل نقش نهادهای بین المللی و انجام مطالعات موردی در این حوزه بپردازند تا چالش ها و فرصت های تحقق امت واحده اسلامی به صورت دقیق تر شناسایی شوند.

منابع

- امام خمینی، سیدروح الله، (۱۳۷۲) صحیفه نور، (جلد ۲۱)، تهران مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲)، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، (جلد ۱۰)، تهران، ناصر خسرو.
- طباطبایی، محمدحسین (۱۳۷۴)، ترجمه تفسیر المیزان (جلد ۲)، قم، دفتر انتشارات اسلامی
- مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۹۱)، جامعه و تاریخ از نگاه قرآن، قم، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۸)، تفسیر تسنیم (جلد ۱۰)، قم، نشر اسراء
- جعفری، محمدتقی، موثقی گیلانی، احمد (۱۳۷۵)، استراتژی وحدت در اندیشه سیاسی اسلام. قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی
- مطهری، مرتضی (۱۳۶۹) ولایت و ولاءها، تهران، صدرا
- موسی زاده، ابراهیم (۱۴۰۱)، حقوق بین الملل در اسلام (چاپ دوم)، تهران، دادگستر
- قرائتی، محسن (۱۳۸۳)، تفسیر نور، (۱۰ ج)، تهران، مرکز فرهنگی درسهای از قرآن
- مکارم شیرازی، ناصر، علی بابایی، احمد (۱۳۸۶)، برگزیده تفسیر نمونه، (۵ ج)، تهران، دارالکتب اسلامی.
- جمشیدی، حسن (۱۳۸۴) هویت ؛ حقوق بشر و قرآن از امت یگانه تا امتهای بسیار. پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی. ۲۲ (۱۲۷). ۷۸-۱۷
- نصیری، بهرام، حاجی اسماعیلی، محمدرضا (۱۳۹۹)، رهیافت های همگرایانه در نگاه قرآن کریم با تاکید بر آراء تفسیری مفسران از آیه ۹ سوره حجرات. دوفصلنامه علمی، مطالعات قرآن و حدیث. ۱۱ (۲۷). ۲۸۷-۳۰۶
- خوشدل مفرد، حسین (۱۳۹۹). بازشناسی معنای «امت واحده» با تأکید بر آیه «وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ» (هود/۱۱۸). دوفصلنامه پژوهشنامه تفسیر و زبان قرآن. ۱۶. ۲۹-۴۴
- خرم آرابی عاطفه، جوان آراسته حسین، نیکونام حید. (۱۴۰۲) جهانی شدن، چالش امت واحده اسلامی. حکومت اسلامی، ۲ (۱۰۸). ۱۰۲-۱۳۰
- داوری، محسن . (۱۳۸۹). مفهوم حقوق بشر در تعالیم اسلامی. پژوهشنامه حقوق اسلامی، ۱۱ (۱)، ۸۷-

بیغان، نعمت الله، (۱۳۸۰) «امت واحده: از همگرایی تا واگرایی»، علوم سیاسی دانشگاه باقر العلوم، ۱۵،

۲۰۹-۲۲۴.

صابری تولایی علی، (۱۴۰۳) «حقوق بشر علیه حقوق بشر، گفتمان حقوق بشر از زبان رهایی بخش تا ابزار سلطه»، پژوهش نامه حقوق اسلامی،

غمامی، سیدمحمد مهدی، صلاحی، سهراب (۱۳۹۱). قدرت نرم نظام اساسی جمهوری اسلامی ایران در تحقق

آرمان وحدت اسلامی، فصلنامه مطالعات قدرت نرم، ۲(۶)، ۱۱۳-۱۴۷

حبیب نژاد، سیداحمد، و تسخیری، محمد صالح. (۱۳۹۵). تقنین مشترک کشورهای اسلامی در حوزه حقوق

بشر دوستانه. پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۳(۴)، ۲۹-۴۸. SID.

<https://sid.ir/paper/262120/fa>

مجمع تقریب مذاهب اسلامی (۱۴۰۰). گزارش فعالیت‌های مجمع تقریب مذاهب اسلامی. تهران: مجمع تقریب

مذاهب اسلامی.

خامنه‌ای سیدعلی، ۱۳۹۰/۷/۲۴، www.farsi.khamanai.ir

Al-Fatih, S., & Aulia, F. I. (2021). Tanggung Jawab Negara dalam Kasus COVID-19 sebagai Perwujudan Perlindungan HAM. Jurnal HAM, 12(3), 349.

<https://doi.org/10.30641/ham.2021.12.349-366>

Aditya, Z. F., & Al-Fatih, S. (2021). Indonesian constitutional rights: expressing and purposing opinions on the internet. International Journal of Human Rights, 25(9), 1395-1419. <https://doi.org/10.1080/13642987.2020.1826450>

Apriliani, D., Tafa, D., & Al Munawwar, F. (2024). Islam and Globalization in the Study of Tafsir Maudhu'i. Bulletin of Islamic Research, 2(2), 217-236.

<https://doi.org/10.69526/bir.v2i2.29>

An-Naim, A. A. (1990). Toward an Islamic Reformation: Civil Liberties, Human Rights, and International Law. Syracuse University Press.

Baderin, M. A. (2003). International Human Rights and Islamic Law. Oxford University Press.

Shahram Akbarzadeh, Benjamin MacQueen. (2008). Human Rights: An Islamic Perspective. New York: Routledge

Donnelly, J. (2013). Universal Human Rights in Theory and Practice. Cornell University Press.

Said, E. W. (1978). Orientalism. Pantheon Books.

Alston, P., & Goodman, R. (2013). International Human Rights: The Successor to International Human Rights in Context. Oxford University Press.

Mamdani, M. (2001). *When Victims Become Killers: Colonialism, Nativism, and the Genocide in Rwanda*. Princeton University Press.

Adil and Ahmad, (2014) "Islamic Law and Human Rights in Malaysia." *Islam and Civilisational Renewal*. 5.43-67

Aouragh, M., & Ess, C. (2012). The Dark Side of the Revolution: The Internet's Role in Arab Uprisings. *The Information Society*, 32(1), 71-80.

Wronka, Joseph. (2023). *Human Rights and Social Justice: Social Action and Service for the Helping and Health Professions* (3rd. ed.) San Diego: Cognella (2023). <https://lnkd.in/enw37crj>

Zhussipbek, G., & Nagayeva, Z. (2019, January 1). Epistemological Reform and Embrace of Human Rights. What Can be Inferred from Islamic Rationalistic Maturidite Theology?. *De Gruyter Open*, 5(1), 347-365. <https://doi.org/10.1515/opth-2019-0030>

Muedini, F. (2010, January 12). Examining Islam and Human Rights from the Perspective of Sufism. *De Gruyter*, 7(1). <https://doi.org/10.2202/1554-4419.1172>

Johnson, M. (2021). "The Impact of International Human Rights Discourse on Muslim Communities," *Journal of Human Rights Studies*, 15(3), 250-267.

Amnesty International. (2020). *Human Rights in the Islamic World: Report on the State of Human Rights*. Amnesty International. Retrieved from <https://www.amnesty.org/en/>

United Nations. (1948). *The Universal Declaration of Human Rights*. United Nations.

United Nations Human Rights Office. (2021). *Annual Report*. Office of the High Commissioner for Human Rights.

ICJ. (2021). *Annual Report*. International Court of Justice.

United Nations. (2020). *Universal Declaration of Human Rights*. Retrieved from <https://www.un.org/en/universal-declaration-of-human-rights/index.html>

OIC. (1990). *Cairo Declaration on Human Rights in Islam*. Organization of Islamic Cooperation.

OIC. (2021). *Annual Report of the Organization of Islamic Cooperation*. Organization of Islamic Cooperation.